

8^e AMMY VAN HEUSDENLEZING, 24 MAART 2004

DE GESCHIEDENIS VAN HET CONTEXTUELE DENKEN; PIJLERS VAN DE TOEKOMST

SPREKER: WIM VAN MULLIGEN

HISTORIE

De geschiedenis van de hulpverlening begint eigenlijk in Parijs, de hoofdstad van het toenmalige Europa. In 1750 ontstaat de materiële hulpverlening. Verandering van de feitelijke omstandigheden levert een hogere kwaliteit van bestaan op, vooral voor de zwervers en de lichamelijk of geestelijk minderbedeelden. Dat is de eerste dimensie. Vóór 1750 was alles zoals het was, door God bepaald en daaraan twifelen of tornen was laster ten opzichte van God (Deïsme).

Omstreeks 1850 met Breuer en Freud (Parijs en Wenen) komt er aandacht voor de innerlijke mens, zijn emoties. Dat is de tweede dimensie.

Weer honderd jaar later, in 1950, komt het systeemgerichte denken naar voren. De derde dimensie. En in 1960 komt het relationeel ethische van de hulpverlening in de aandacht; de vierde dimensie.

In 2001 spreekt Nagy voor het eerst over een vijfde dimensie, de ontologische, verwijzend naar de fundamenten van het menselijke bestaan.

In eerste instantie zijn het de hulpverleners die geraakt worden door de contextuele benadering. De vierde dimensie reikt aan wat velen zo misten in hun hulpverlening en hun theoretische vorming. De kracht zit hem vooral in het inzicht wat we krijgen in wat er van generatie op generatie wordt doorgegeven in families en de grip die we daarop krijgen. De veel gehoorde kreet was: 'Dit is precies waar ik al jaren naar zocht' het was dus een antwoord op een lang levende vraag. 'De contextuele benadering werkt echt en niet alleen bij de cliënt maar ook bij mezelf'.

In 1967, naar aanleiding van een studiereis van Ammy van Heusden naar Amerika waar zij Nagy ontmoette en onder de indruk was van wat hij te brengen had, komt Nagy naar Nederland, de universiteit van Leiden waar hij een aantal workshops/live zittingen geeft die veel indruk maken. Hij hanteert dan eigenlijk alleen nog maar de begrippen loyaliteit, zijnsloyaliteit, verworven loyaliteit en het loyaliteitsconflict en de gespleten loyaliteit. Vanaf die tijd gaat Ammy zelf les geven in de contextuele benadering, dat deed ze tot in het begin van de 80-er jaren, tot haar pensioen. Zij doet dat op wat nu de Hogeschool van Amsterdam is. Zij geeft een zeer intensieve training aan belangstellenden. Een training van 9 maanden, fulltime. Deze hield in per 14 dagen: één literatuurdag, vier dagen livesupervisie, twee intervisie- en twee supervisie dagen, het zogenaamde Blankenberg project.

De studenten zijn allen HBO-ers op de Voortgezette opleiding.

Vanaf ongeveer 1975 komt Nagy op uitnodiging van Ammy, jaarlijks, soms meerdere keren per jaar naar Nederland om colleges en workshops te geven. Deze maken steeds grote indruk op de cursisten.

In de loop van de 80-er jaren beginnen er naast de opleiding op de Hogeschool van Amsterdam allerlei andere opleidingen te ontstaan. Een groot braakliggend terrein wordt betreden. De Christelijke Hogeschool van Ede, Windesheim in Zwolle, de pedagogiek opleiding in Arnhem en Nijmegen, en vele andere volgen.

Ook begint er differentiatie in de doelgroepen te ontstaan. De relationeel-ethische dimensie raakt ook aan de fundamenten van iedere religie, dus daar komen er ook cursussen en trainingen. Zo ontstaat het Contextueel Pastoraat onder de inspirerende leiding van Aat van Rhijn en Hanneke Meulink-Korf. ConPas wordt opgericht en verschillende opleidingen zijn inmiddels ontwikkeld tot instituten die meerjarige opleidingen verzorgen. De hulpverlening ziet instituten ontstaan als Leren-over-Leven in Nederland en België en Balans in België. Beide instellingen leiden inmiddels op tot een kwaliteitsnorm die door de vereniging van Contextueel werkers vastgesteld gaat worden.

Ondertussen ontstaat de vereniging dus. Vanaf 1994 is er activiteit welke uitmondt in de oprichting van het Nagy-genootschap op 28 oktober 1995. Veel gesteggel over de naam die in 1998 verandert in de VCW. De vereniging doet veel werk op beleidsniveau, het organiseren van een kwaliteitskeurmerk, het aanleggen van een register van opgeleide contextuele therapeuten. Maar dat betekent ook aandacht voor de kwaliteit van opleiders en opleidingen, van supervisors en leertherapeuten. Ook moet de kwaliteit over de tijd gewaarborgd blijven. Hoofddoel van de vereniging blijft echter het verspreiden en behartigen van het gedachtegoed van Ivan Boszormenyi-Nagy. Nagy geeft ondertussen ook steeds zijn opleiding in Zwitserland, in Chexbres en in Amerika in Philadelphia. Op de Hogeschool van Amsterdam wordt in de 90-er jaren, tot het moment dat Nagy stopt met zijn actieve werken, steeds een Masterclass gegeven onder leiding van vooral Elsemarie van den Eerenbeemt. Een intensieve opleiding met live-supervisie en inbreng van gezin van herkomst bij Nagy.

In 1991 wordt door Els Nieskens het eerste CLAS-team opgericht een specialistische vorm van hulpverlening aan families die te maken hebben met seksueel misbruik. In Nederland zijn er inmiddels bijna zes van zulke teams. Een andere specialistische vorm binnen de contextuele benadering ontstaat in 2000 bij OrthoConsult, een opleiding in de richting van leerlingbegeleiding op scholen in het basis- en het voortgezet onderwijs, weer een

enorm onontgonnen terrein waar de benadering wordt opgezogen vanwege de bruikbaarheid. Nu Nagy niet meer naar Nederland en België komt, komen er gelukkig anderen om ons te inspireren. Maurice Friedman, de Buber specialist die de dialoog verder uitwerkte, Barbara Krasner en onlangs de bezielende Terry Hargrave.

Werksectoren blijken vooral de jeugdhulpverlening te zijn, pleegzorg, maatschappelijk werk, minder de volwassenen hulpverlening en de ouderen en bejaardenzorg, hoewel onlangs op een conferentie van Leren-over-Leven met Terry Hargrave bleek hoe een onontgonnen terrein dat ook weer is, ik kom daar straks nog even op terug.

Ook begint er, dat kan niet anders, een verschil in visie te ontstaan in het denken over het gedachtegoed. Een deel van de pioniers vindt dat de theorie bewaakt en zuiver gehouden moet worden, anderen integreren bij voorkeur met andere stromingen. Sommigen houden zich strikt aan de theorie zoals door Nagy is aangereikt, anderen mengen hun denken graag met ander gedachtegoed. Dit levert verschillende stromingen op die er mijns inziens ook moeten zijn om het geheel in een dialectisch spanningsveld te brengen, die alleen maar vruchtbaar kan zijn in de toekomst en ik hoop dan ook van harte dat de dialoog tussen de verschillende stromingen mag blijven of in gang gezet kan worden. Tussen traditioneel en progressief, tussen pastoraat en therapie, tussen school en hulpverlening, tussen preventie en behandeling, tussen theorie en praktijk, tussen supervisie-sec en contextuele supervisie, tussen jeugd en volwassenenhulpverlening, tussen autochtoon en allochtoon. En zo heb ik alle workshop van vanmiddag wel genoemd. Ik zou niet weten welke ik zou moeten kiezen, zoveel rijkdom. In het begin was er maar weinig literatuur, wat Engelse artikelen die weinig toegankelijk waren door de moeilijke taal van Nagy. Hij zei steeds maar dat hij geen filosoof was maar een therapeut maar zijn taal is zeer filosofisch en hij genoot ervan om over de 'philosophy' van zijn denken te spreken met anderen. Hij was niet wie hij zei niet te zijn. Toen kwam *Invisible Loyalties*, een ramp want de taal is taai en dik. Er was sprake van een taal die meer gedachten dan woorden bevatte, zelfs de Nederlandse samenvattende vertaling was niet te begrijpen.

Ammy, samen met Elsemarie, schreven een zeer gemakkelijk toegankelijk boekje 'Balans in beweging' en vanaf dat moment gaat het snel. Leren-over-Leven geeft 'Leren-over-Leven in loyaliteit' uit, een vereenvoudiging van de taal en theoretisch van zeer goed niveau. Daarna gaat het zo snel met publicaties dat ik ze niet meer op durf te noemen uit vrees er een of meerdere te vergeten, waarmee ik, ook aanwezigen hier te kort zou doen. Toch wil ik, onder andere ter nagedachtenis aan Aat van Rhijn 'De Context en de Ander' en 'De onvermoede derde' hier niet ongenoemd laten. De andere auteur is Hanneke Meulink-Korf. De publicatie van Annemie Dillen, ethica aan de universiteit van Leuven wil ik ook noemen omdat daar een belangrijke stap naar het wetenschappelijk onderzoek wordt gemaakt: een kritische beschouwing van het gedachtegoed.

De positionering met het buitenland is schraal. Zelfs in Amerika, de bakermat van het contextuele denken, is er niet veel meer over van organisatie en opleiding. Er komen nog wel boeken uit van Peter Goldenthal en Terry Hargrave. Ze zijn stuk voor stuk de moeite waard om vertaald te worden.

INHOUDELIJKE ASPECTEN

Sinds 1999 heeft Nagy zich teruggetrokken uit zijn werkzame leven, dat mag er niet toe leiden dat daarmee de ontwikkeling van het gedachtegoed stagneert. Het mag niet zo zijn dat het daarmee allemaal gezegd is want dan vrees ik dat het denken van Nagy, verwatert en achter de horizon verdwijnt. Er zijn nog veel te veel thema's die verder uitgewerkt moeten worden. Nagy zelf heeft in de loop van de tijd zijn denken ook ontwikkeld.

Ik hoor Ammy nog roepen: 'Hij moet eens een keer wat gaan zeggen over agressie en destructief gedrag want hij is veel te soft met zijn mooie loyaliteiten, hoe moet ik tegen destructief gedrag aankijken'.

Een jaar later kwam hij met theorie over destructief recht. Zo moet het gaan en zo moet het blijven gaan.

Ik wil een aantal thema's noemen welke om verdere verdieping vragen. Uiteraard thema's die mij bezig houden, wellicht kunt u er zo een aantal aan toevoegen.

Een verdere verdieping van het zeer integratieve karakter van de contextuele benadering. De tweede en de derde dimensie halen impliciet alle vormen van hulpverlening binnen. De tweede en derde dimensie bestrijken het hele gebied van de mens als individu enerzijds en de mens als relationeel wezen anderzijds.

De contextuele opleiding is meer gericht op de vorming van een attitude, een grondhouding, dan het aanleren van allerlei technieken. Het huidige tijdsgewricht is erg gericht op competentie, belangrijk en gemakkelijk te integreren met het contextuele, maar gaat te veel uit van de Amerikaanse gedachte omtrent de maakbaarheid van het menselijke bestaan en het menselijke geluk.

Een kernbegrip als erkennen. Het ligt ons voor op de tong. Maar wat is het precies en en wat is het ongeveer niet. Vergelijk het met waarderen, belonen, complimenten geven etc. Aat van Rhijn vond nieuwe woorden uit: gezien worden, er toe doen. Wat is dan de wending die hij maakt, welk dilemma omzeilt hij daarmee? Erkennen wordt daarbij vooral gezien als een verbaal gebeuren: 'Ja mevrouw ik zie dat u erg gekwetst bent'. Maar een baby, net

geboren, zit niet te wachten op een toespraak wanneer die niet gepaard gaat met een diepgevoelde fysieke koestering. Verder weten wij inmiddels dat hechtingsproblemen van mensen zich beter laten behandelen door lichaamsgerichte therapieën dan door eindeloze gesprekken, op grond waarvan John Bowlby aanvankelijk stelde dat hechtingsproblemen niet behandelbaar waren. De erkennende waarde van de aanraking dus. Dit raakt aan het thema seksualiteit, de ultieme vorm van relationeel aanraken.

Het lastige thema van de ontschuldiging. Lees er maar over en je weet het helemaal niet meer. De een vindt dat vergeven een product is van ontschuldiging, de ander vindt het een heel ander fenomeen wat niets met ontschuldigen heeft te maken. Nagy verfoeide het woord vergeven, is dat terecht? Hoe verhouden woorden als verzoenen, vergeven, vergiffenis, sparen uit respect, exoneren, kwijtschelding en voor mijn part afzoenen zich tot elkaar.

De taalgevoeligheid waar de contextuele hulpverlener over moet beschikken is enorm groot. Hoe verhoudt dat zich tot bijvoorbeeld de Neurolinguïstische theorie. Kunnen die elkaar vinden? De taal luister heel nauw en in mijn opleidingen streef ik er naar dat mensen gaan horen wat ze nog nooit verstaan hebben. Er gaat een wereld voor hen open.

Een begrip als 'begrijpen' is dodelijk voor de erkenning van de ander. Begrijpen houdt in dat de ander een duidelijk beeld heeft neergezet en dat er verder niets verteld hoeft te worden want je hebt de ander toch al volledig in de greep (grijpen). De 'domme' vraag: 'hoe bedoel je dat' geeft altijd verdiepende informatie. Hier ligt dicht tegenaan het verstaan van tussenwoorden, zuchten, mimische gebaren als vierde dimensie gebeurtenissen. Wees uitnodigend, eerder dan alles maar begrijpen. Een ander voor ons gevleugeld woord is de dialoog. Moeten we niet wat nader uitdiepen hoe je dat aan anderen leert. Een rollenspel is het meest onvruchtbare terrein wat je kunt bedenken om daar wat greep op te krijgen. Een dialoog speel je niet. Een dialoog kan alleen maar in het werkelijke 'zijn' plaatvinden zegt Krasner. Voor de dialoog is geen groot maar juist een klein hart nodig. Zelfonthulling van de therapeut in zijn werk, is een gevend gebaar waarop de cliënt kan gaan teruggeven en dát geven dan erkennen.

De contextuele parallellen met psychopathologie. Omzeilen van de pathologie wil niet zeggen dat je er niet mee te maken krijgt of dat je er niets van af hoeft te weten. Cliënten spreken nu eenmaal de taal van de problemen, de pathologie. Bekend is de uitspraak van Nagy: 'depression is a blocked giving', kijk zoiets helpt nou, maar over veel andere psychopathologie valt ook zo'n opmerking te maken, b.v., een paar van mij: 'geen herinnering aan de jeugd wijst altijd op een ernstige parentificatie' en 'Borderline wijst op te veel geven in de babytijd, je moest er zijn voor de ander, niet voor jezelf. Het belang van een goede diagnostiek, of liever hypothesevorming. De uitdrukking 'ik snap de benadering maar hoe doe je het nu' wijst meestal op een gebrek aan hypothesevorming. We zijn te spraakzaam omtrent het plegen van actie en te zwijgzaam waar het om hypothesen gaat.

Het thema schuld is nog lang niet in zijn volle diepte geanalyseerd. Wat te denken van constructieve schuld en destructieve schuld. Schuld als een kans zien tot constructieve mogelijkheden die zonder schuld niet te bereiken geweest zouden zijn.

AANBEVELINGEN

Wanneer ik naar de toekomst kijk zou ik een aantal lijnen uit willen zetten, als voorstel. Er moet creatief gezocht worden naar nieuwe openliggende terreinen waar de contextuele benadering helpend kan zijn. De jeugdhulpverlening en de scholen en het pastorale werk zijn voorzien. Open liggen velden als management, het contextueel leidinggeven, omgaan met arbeidsverhoudingen, woorden als werk'geven' en werk'nemen' liggen al klaar. In eerste instantie wellicht op de scholen, daar zindert het al, maar ook in de non-profitsector en zelfs de profitsector.

De bejaarden worden gezien als dure aandacht en geldverslindende mensen in onze samenleving. Niemand ziet meer de gevende mens achter de zorg en geduld vragende oudere mens. Er is nauwelijks aandacht voor al het verlies dat een oudere meemaakt, verlies van kracht, identiteit, inkomen, vrienden en partners. De depressie, de blocked giving, ligt dan op de loer. Een thema als ontschuldiging ligt bij ouderen voor de hand, wat kan er nog, neen wat moet er nog? Verlengen we het leven zonder op de kwaliteit ervan te letten? Doe nu wat anders ongedaan zal blijven.

Een gewaagd thema is de ethische politiek. Wanneer ik politici zie werken, zeg manipuleren in partijbelang, en hoor spreken dan bekruipt mij het gevoel van onrechtvaardigheid. Hoe verhouden politieke belangen zich ten

opzichte van de relationele ethiek. Mag een contextueel denker politieke uitspraken doen? Mag er nagedacht worden over internationale verhoudingen en mogen er uitspraken komen over het recht van volkeren.

Onderzoek de mogelijkheden om een internationaal platform te krijgen. Dat versterkt het gedachtegoed. Hierin zal het Nederlandse taalgebied initiatieven moeten nemen. Ze komen niet van elders, daar is te weinig.

En tot slot, een onvermijdelijk thema, richt zo snel als dat mogelijk is een werkgroep op die zich bezig houdt met studie, wetenschappelijke oriëntatie en methodiek. Een soort wetenschappelijk en methodologisch instituut of een kenniscentrum, dat zich bezig houdt met een verdere versterking van dit waardevolle en verreikend gedachtegoed. Dat kan aansporen om gericht bezig te gaan met het ontwikkelen en verdiepen van het contextuele denken, handelen en theorievorming. Kan stimuleren om maatschappelijke problemen aan te pakken en niet te blijven hangen in een zichzelf vervolmakend ideeëngoed.

OVER WIM VAN MULLIGEN

Wim van Mulligen is klinisch en gezondheidspsycholoog en psychotherapeut. Hij heeft een zelfstandige praktijk voor therapie, supervisie en teambegeleiding. Hij volgde een opleiding in de contextuele therapie bij Prof. Dr. I. Boszormenyi Nagy te Philadelphia en bij Ammy van Heusden in Amsterdam. Hij is als staflid verbonden aan Leren Over Leven, leerschool voor Contextuele Hulpverlening en is medewerker van Ortho-consult.

Wim van Mulligen is o.a. co-auteur van 'Leren over leven in loyaliteit', handboek contextuele therapie.